

überhaupt (O husitské ideologii a dějinách české filosofie vůbec, Literární noviny, 1962, No 18).

⁹ Auch der Herausgabe von Texten widmet man eine systematische Aufmerksamkeit. In der letzten Zeit sind z. B. zwei Bände der *Gesammelten Schriften* von A. Smetana (mit einer wertvollen Einleitung von A. Bayerová) erschienen, sowie Bolzanos *Paradozen des Unendlichen* (*Paradoxy nekonečna*) in der Edition Filosofická knihovna. Zahlreiche Textproben aus den Werken einiger Vertreter der tschechischen Philosophie bringt auch die mehr populäre Edition, *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti*; bisher erschienen in dieser Edition Bände, die M. J. Hus, K. Havlíček, Fr. Palacký und A. Smetana gewidmet sind.

Übersetzt von Eliška Hladká

Jiří Gabriel

Ivan Dubský, *Pronikání marxismu do českých zemí*. NPL, Praha 1963, 496 str., z toho 95 str. příloh.

Obsáhlá monografie I. Dubského zaplňuje jednu z mnoha citelných mezer ve výzkumu historie českého dělnického hnutí a dějin českého filosofického myšlení. Soustřeďuje se na otázku pronikání marxistické teorie do českého dělnického hnutí sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, od počátků českého dělnického hnutí a jeho ideologie před rokem 1867 až po hainfeldský sjezd sociální demokracie roku 1888. Pro nedostatek obecně historického zpracování tohoto období i pro složitost problematiky, spjaté s nevyzrálými počátky marxistického myšlení v českých zemích, byl Dubský postaven ve své historickofilosofické práci před obtížné metodologické problémy. Můžeme však již zde konstatovat, že zvolil vhodný postup, přiměřený tématu: přistupuje k němu z hlediska toho, jak se pro pozdější vývoj a osamostatňování teoretického myšlení v dělnické straně a v revolučním hnutí připravují základní předpoklady — osamostatnění dělnického hnutí a jeho politické strany. Spolu s tím zkoumá, v jakém stupni je tehdy tento proces formulován i teoreticky.

Po první kapitole, ve které si Dubský řeší její teoreticko-metodologická východiska (problém kritéria „marxističnosti“ názorů v dělnickém hnutí, nerovnoměrnost v pronikání jednotlivých součástí marxismu, vztah marxismu k národním kulturám, úloha revoluční inteligence při šíření marxismu v živelném dělnickém hnutí), sleduje autor jednotlivé etapy dějin českého dělnického hnutí a jeho ideologie (kap. II.—VI.) v souvislosti s obecným vývojem dělnického hnutí a marxismu v Evropě, zvláště ovšem v Německu a Rakousku.

První pokusy o založení dělnických organizací v době průmyslové revoluce v českých zemích jsou spjaty s budováním svépomocných a vzdělávacích spolků. V té době existují u nás před rokem 1867 jistě informace o socialismu (Klácel, Smetana, Štúr aj.) nebo i o zakladatelích marxismu (Hanuš, Springer), jsou však natolik vázány na předmarxistický socialismus, jsou natolik kusé a jejich nositelé mají tak daleko k dělnickému hnutí, že se tyto informace nemohly stát přípravou pro osamostatnění politického hnutí dělnictva. Mnohem blíže k němu mají radikální demokraté (Arnold, Sabina), kteří však též nejsou orientováni na dělnické vrstvy. Teprve po roce 1867 osamostatňuje se dělnické hnutí (Malostranská dělnická beseda roku 1869 a první české dělnické časopisy, spjaté s počátky činnosti J. B. Pecky) a dostává značný podnět pod vlivem Pařížské komuny, ideologicky je však ještě v zajetí svépomocného hnutí Chleborádova, liberalismu Barákova, mladočeské strany a názorů Lassallových. Pozdější vliv teoretických názorů Marxe a Engelse v sedmdesátých letech zůstává omezen — s výjimkou výraznějších jednotlivců (Pankrác Krkoška) — na neúplný přehled o díle zakladatelů marxismu a je k nám zprostředkováván činností Leo Frankla a později Karla Kautského, jehož spojení marxismu s naturalismem a darwinismem odpovídalo — podle Dubského — „pojetí marxismu, které u nás již existovalo“ (180). V souvislosti s bezprostředními přípravami na ustavení samostatné sociálně demokratické strany, nejprve rakouské, potom „československé“, objevují se jména významných průkopníků socialismu — J. B. Pecky a L. Zápotockého. Poslední historická kapitola monografie I. Dubského rozebírá cestu od břevnovského k hainfeldskému sjezdu, rozkol na „umírněné“ a „radikály“ a zápasy o formulace programů sociální demokracie. Pecka, Zápotocký, Krkoška a Hybeš jsou hlavními představiteli pokusů o teoretičtější pohled na úkoly hnutí. V sedmé, „systematické“ kapitole rozebírá Dubský jejich názory společenské (materialistické pojetí společnosti, společenské bytí a vědomí, základna a nadstavba, ekonomika a politika, pojetí tříd, třídního boje, státu a národa) a filosofické (poměr k filosofii, vztah hmoty a myšlení, objektivní charakter zákonitostí, pojetí vývoje a revoluce i představy o budoucím společenském vývoji, naplněné „uhlířskou vírou“ ve vítězství socialismu).

Přehled buržoazního myšlení v období rozmachu průmyslové revoluce je sice ke knize přiřazen jako exkurz, má však vnitřní souvislost s jejím obsahem a čtenář nepřečte jej bez

užitku. Samo zařazení tohoto exkurzu upevňuje nás znovu v přesvědčení, že v budoucnu nebude možné v syntetické práci probírat vývoj marxistického a nemarxistického myšlení odděleně jako pohyb izolovaných myšlenkových proudů.

Z historických a filosofických rozborů, provedených v monografii, vyplývají průkazné závěry, které autor shrnuje na konci knihy. Především poukazuje na to, že se nově založená dělnická strana opírala v podstatě o marxismus, propagovala učení Marxe a Engelse, začala vydávat úryvky z jejich díla a připravila půdu pro chystané vydání Marxova Kapitálu — stěžejního díla marxismu. „Marxističnost“ průkopníků socialismu vidí Dubský v organizaci samostatné dělnické politické strany, v revolučním pojetí boje dělnické třídy a v internacionalistickém přístupu k národnostní otázce. Záslužnost našich průkopníků socialismu vyniká tu nade vše pochybnost. Zároveň nelze nevidět, že počátky našeho dělnického hnutí nejsou ještě spojeny s vyzrálejší teoretickou činností (nemluvě již o emancipaci a relativně samostatné úloze filosofie marxismu). I tyto skutečnosti dokazuje monografie Dubského přesvědčivě a realisticky. Apel na „zdravý rozum“, silné prvky evolucionismu a naturalismu (kladné ohodnocení Büchnerovy filosofie) a ovšem nepochopení marxistické dialektiky — to vše poznamenalo počátky našeho dělnického hnutí a zřejmě nezůstalo bez vlivu na celý jeho pozdější vývoj. Dubský v té souvislosti poukazuje právem na to, že obdobné rysy projevil se i v mezinárodním dělnickém hnutí.

Práce I. Dubského, přestože se soustřeďuje na poměrně krátký časový úsek počátků marxismu u nás, přivádí nás i touto cestou k zamyšlení nad některými základními problémy soudobé historiografie marxismu, jakými jsou nejen otázky spjaté s teoretickou slabostí sociální demokracie na přelomu století, nýbrž i problémy dalšího vývoje marxismu, pronikání mechanistických koncepcí do marxismu, ochuzení Marxova (i Leninova) filosofického dědictví, tj. okolnosti, které vedly k jednomu z nejvážnějších období nadvlády dogmatismu v marxistickém myšlení.

Vítaným doplňkem knihy je obsáhlá příloha, ve které jsou otištěny ideologické články průkopníků socialismu, napsané v sedmdesátých a osmdesátých letech do časopisů Dělnické listy, Budoucnost a Rovnost. Cenné jsou i údaje o pronikání jednotlivých spisů zakladatelů marxismu do českých zemí. Lze jen litovat, že se monografie neopírá (a z největší části nemohla opírat) o širší a všestrannější materiál, než jakým jsou dělnické časopisy a programové dokumenty, a že nebyla vydána o několik let dříve (když byla dokončena v podstatě již roku 1957). Tím byla postížena po stránce materiálové i metodologické, neboť od té doby došlo k podstatnému zlepšení podmínek pro tvořivou práci v oblasti marxismu. Sama povaha předmětu ovšem autorovi nedávala příliš mnoho příležitostí pro rozvinutí historickofilosofických analýz. I za těchto okolností však monografie Ivana Dubského znamená velký přínos pro přípravu syntetického zpracování marxistických dějin české filosofie i dějin českého dělnického hnutí.

Lubomír Nový

Dějiny exaktních věd v českých zemích. ČSAV, Praha 1964, 431 str.

Stále vzrůstající význam vědy a vědeckého poznání, bez nichž nelze uskutečnit v současné době žádný podstatnější pokrok ve kterékoli oblasti společenského dění, je jedním z nejdůležitějších podnětů i pro studium vývoje věd a jeho zákonitostí, a spolu s ním i o studium postavení a sociálních funkcí té společenské skupiny, která je s vývojem vědy nerozlučně spjata, to je vědecké inteligence.¹ Již z tohoto hlediska je třeba uvítat vydání obsáhlé práce „*Dějiny exaktních věd v českých zemích*“. Kniha, kterou zpracoval autorský kolektiv z oddělení dějin přírodních věd a techniky Historického ústavu ČSAV (Jaroslav Folta, Zdeněk Horstý, Luboš Nový, Irena Seidlerová, Josef Smolka a Mikuláš Teich) je svým rozsahem i pojetím ojedinělá nejen v naší, ale i ve světové literatuře.²

Autoři v předmluvě právem zdůrazňují, že jejich práce má sloužit i jako doplněk Přehledu československých dějin, který si nevězí hlouběji otázek vědeckého vývoje u nás. To je nesporně velmi důležitý aspekt. Vždyť rozvoj vědecké práce tvoří významnou součást vývoje celé naší společnosti. Zejména některá období, kupříkladu národní obrození, není možné pravdivě historicky zpracovat bez přihlídnutí k rozmachu vědecké práce u nás, bez zhodnocení úlohy naší umělecké i vědecké inteligence. Proto jsou zvláště cenné hlava IV a V této důkladné a podnětné práce. Bylo by záslužné, kdyby v dohledné době byla historie našeho vědeckého bádání doplněna podobným zpracováním vývoje ostatních vědních oborů, zejména vývoje biologických věd.

Šorník zahrnuje vývoj matematiky, astronomie, fyziky a chemie od založení pražské university do konce 19. století. Tyto vědy jsou spojeny v práci pod společným názvem exaktní